

ГУМАНІЗАЦІЯ НАУКИ ЯК ОСНОВА ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ХХІ СТОЛІТТЯ

В статті ставиться завдання розглянути проблему гуманізації науки в сучасному суспільстві. Дана тема стосується всіх, без виключення, галузей суспільного життя і спрямована на усвідомлення, в першу чергу, науковцем свого вибору і своїх дій в тому чи іншому напрямку дослідження. Основним принципом наукової діяльності в сучасному світі має стати діяльність на благо людства. Завдяки тому, що вказана проблематика складається з ряду напрямків (гуманізація освіти, гуманізація політики), можна говорити про те, що її вирішення є складовою частиною розв'язання проблеми глобалізованого світу. У вирішенні проблеми гуманізації науки сьогодні потрібне зацікавлене і активне суспільство, задля здійснення контролю і впливу на його вибір в дослідженні.

Ключові слова: наука, гуманізм, гуманістична парадигма, сучасний процес гуманізації науки, освіти, політики, глобалізований світ.

В статье ставится задача рассмотреть проблему гуманизации науки в современном обществе. Данная тема касается всех, без исключения, сфер общественной жизни и направлена на осознание, в первую очередь, учёным своего выбора и своих действий, в том или ином направлении исследования. Основным принципом научной деятельности в современном мире должна стать деятельность на благо человечества. Благодаря тому, что указанная проблематика состоит из ряда направлений (гуманизация образования, гуманизация политики), можно говорить о том, что её решение является составной частью решения проблемы глобального мира. В постановке проблемы гуманизации науки сегодня нужно заинтересованное и активное общество, для осуществления контроля и влияния на выбор учёного в исследовании.

Ключевые слова: наука, гуманизм, гуманистическая парадигма, современный процесс гуманизации науки, образования, политики, глобализированный мир.

The article poses the task to consider the problem of the humanization of science in modern society. The given theme concerns all, without exception, branches of a public life and is directed on comprehension, first of all, to scientists of the choice and the actions, in this or that direction of research. The main principle of scientific activity in the modern world is to become an activity for the benefit of mankind. Due to the fact that the mentioned problems consist of a number of areas (humanization of education, humanization of politics), one can say that its solution is an integral part of solving the problem of global peace. In the formulation of the problem of the humanization of science today, an interested and active society is needed to monitor and influence the choice of the scientist in the study.

Key words: *science, humanism, humanistic paradigm, the modern process of humanizing science, education, politics, the globalized world.*

Питання гуманізації науки в останні роки піднімається все частіше, бо є одним із способів, на думку вчених, вийти з тієї гуманітарної кризи, в якій опинилась наука та її досягнення, завдяки стрімкому процесу розвитку цивілізації. Підтвердженням цьому факту є Всесвітній Економічний Форум у Давосі, на якому Клаус Шваб презентував думку про те, що людство і світова економіка перебувають в стадії IV промислової революції. Перші три промислові революції К. Шваб визначає так: революція кінця XVIII-го століття; масове виробництво – революція кінця XIX-го століття і комп'ютерна революція 1960-х років. Сьогодні швидкість і вплив новітніх технологій є настільки стрімкими і непередбачуваними, що вони заслуговують називатись революцією. Клаус Шваб стверджує, що «зміни настільки значні, що, з перспективи людської історії, ніколи не було більш обнадійливих чи, навпаки, потенційно, більш небезпечних часів» [1].

Та, якщо оптимістичні прогнози стоять ще під питанням, то небезпека вже є реальною. А нещодавня заява відомого фізика Стіва Хокінга про те, що стрімкий розвиток штучного інтелекту загрожує загибелі людства, є лише зайвим тому підтвердженням. Для Хокінга єдиним шляхом до вирішення даної проблеми – є негайно починати колонізацію інших планет, бо на цій для людства немає майбутнього. Як би не фантастично звучали такі заклики, вони лише повинні спонукати людство до кардинальних дій. І починати потрібно з малого – з особистої відповідальності кожного за свої дії і свій вибір та їх усвідомлення, але цього замало. Потрібна державна доктрина, в якій

зійшлися б як суспільство, так і державні інститути в єдиному прагненні взяти на себе відповідальність за майбутнє людства.

В даному контексті принцип гуманізації науки, на нашу думку, зміг би прийняти на себе частину функцій в сенсі зміни свідомості та відповідальності вченого за свої дії. Особливо це стосується технічної галузі науки. А основні принципи теорії регіонального розвитку, як то зміни в суспільній свідомості та пошук нових світоглядних настанов в глобалізованому світі, спонукали б суспільство і державу в цілому контролювати і впливати на вибір і дії вченого. Такі приклади вже існують в світі. Один з перших наукових рухів є – Відкрита наука, що ставить собі за мету зробити доступними наукові дослідження і їх результати для всіх рівнів зацікавленого і активного суспільства, як любителів так і професіоналів. Такий рух, не дивлячись на його противників, ставить питання про необхідність гуманітарного контролю в науці, що полягає у зростанні відповідальності вченого перед суспільством за результати наукової діяльності.

Ідея включення науки в систему суспільних інститутів, її соціалізація, є одним із сучасних напрямків філософії науки. Так, М. Фішер запропонував інституційний підхід до переосмислення ролі науки і технології в суспільстві. На його думку, наука і технології повинні стати справжніми соціальними інститутами, тобто стати «органічною частиною соціально-культурного простору» [2, с. 80].

Такі ж принципи відображені і в Третньому гуманістичному маніфесті, що опублікований в 2003 році Американською гуманістичною асоціацією (АГА) [див: Вікіпедія]. Особлива увага в ньому приділяється науці і, нерозривно пов'язаній з нею техніці. В цілому Маніфест формулює багато положень, відповідних до концепції сталого розвитку: відповідальність перед майбутніми поколіннями, цивілізаційний рівень вирішення глобальних проблем, неможливість зупинити науково-технічний прогрес тощо. Але, в Маніфесті, більшою мірою відображена більш конкретна проблема і можливі шляхи її вирішення саме в науковій галузі.

Відомий американський футуролог Джон Нейсбіт в своїй праці «Висока технологія, глибока гуманність» (2005) запропонував принцип, завдяки якому технологія, її виробники і споживачі повинні бути соціально відповідальними і керуватись метою розвитку, а не руйнування гуманних засад суспільства. «Глибока гуманність» в даному контексті розглядається Нейсбітом як поєднання технологічних інтересів людини і суспільства [3]. Йому вдалося

сформулювати такий собі імператив соціальної відповідальності технології і її творців.

Проблема відповідальності наукового колективу або вченого за оприлюднені результати своїх відкриттів, їх відповідальність за достовірність екологічних, чи інших експериментів та проектів, відповідальність влади за організацію гуманітарного контролю над впровадженням наукових результатів – все це В.К. Сергеев трактує в екзистенційній площині, бо мова, на його думку, йде не лише про відповідальність людини перед суспільством і природою, але ж і перед собою. І тут є можливим говорити про екзистенційний аспект гуманізації науки [4, с. 51].

І такий момент є дуже важливим, бо в Етичному кодексі вченого України мова йде здебільшого про відповідальність вченого перед суспільством, або природою, ще перед іншим вченим, і аж ніяк ні перед самим собою [5]. Саме з цього моменту, на нашу думку, має починатися процес соціалізації науки – відповідальність вченого перед собою, як членом спільноти, що впливає на розвиток суспільства.

В сучасному цивілізованому світі превалює тенденція до становлення суспільства як цілісної системи, де на передній план висуваються проблеми, що мають загальнолюдське значення. Людство навчилось цінувати життя, свободу, вибір духовних цінностей та ідеалів, воно прагне затвердити ідеологію миру і толерантності. Разом з тим, сучасне суспільство демонструє і військові, регіональні та міжетнічні конфлікти, насилля, тероризм, посилення глобальних проблем сучасності. В таких умовах виникає потреба в усвідомленні відповідальності людини за свої вчинки, в гуманізації освіти та науки і всіх сфер життя суспільства. Як писав німецький філософ Ерїх Фромм: «Одне з двох: або західний світ буде здатним відродити гуманізм, основною проблемою якого є найбільш повний розвиток людяності, а не праця, чи виробництво, або ж Захід загине, як багато інших цивілізацій» [6].

Сьогодні ж ми можемо спостерігати все більше прикладів саме технократичного типу мислення, до якого призвела зневага гуманітарного знання, низький рівень культури і моральності, а головне, прагнення до отримання якнайшвидшого результату своєї діяльності, що забезпечує отримання матеріальної винагороди. Як відмічав В.П. Зінченко технократичне мислення – «це світогляд, суттєвими рисами якого є примат засобу над ціллю, приватної мети над смислом і загальнолюдськими інтересами, смислу над буттям і реаліями сучасного світу, техніки над людиною і її цінностями» [див.: 7, с. 79]. Турбота про миттєві вигоди без прогнозування наслідків

втілення своїх досліджень для людства, тягне за собою екологічні катастрофи, помилки в економічному прогнозуванні і соціальній політиці тощо. «Тільки той прогрес і тільки такі зміни, які відповідають людським інтересам і знаходяться в межах їх здатності до адаптації, мають право на існування, – писав один з організаторів Римського клубу Ауреліо Печчеї, – такий логічний висновок і саме в цьому ключі слід вирішувати питання про регуляцію процесу змін» [8, с. 209].

Одним із способів подолання технократичного мислення вчені вбачають в гуманізації та гуманітаризації освіти, зокрема вищої. Саме там закладаються основи знань та вмінь, пов'язаних з майбутньою професією, формується певний тип і спосіб мислення. Гуманістичне спрямування освітнього процесу в змозі вивести його носіїв за межі вузькопрофесійної орієнтації, поєднати спеціальні знання зі світом загальнолюдських цінностей. Така програма існує на прикладі Державної національної програми «Освіта (Україна XXI століття)». Саме вона, на думку В. Воронкової, «повинна стати найважливішою ланкою виховання свідомих громадян Української держави сучасного гуманітарного знання» [9, с. 205]. Але, такої програми, мабуть, замало, бо проблема гуманізації та гуманітаризації освіти в Україні сьогодні все ще є актуальною. І потрібен постійний діалог між державою і зацікавленим у її вирішенні суспільством, щоб поступово змінювати свідомість і обізнаність громадян в цій проблемі.

Суспільство часто плутає поняття гуманізм та гуманітаризм, не говорячи вже про глибинну їх сутність. Отож, *гуманізм* – це напрямок мислення і діяльності, орієнтований на благо всіх людей як найвищу цінність і вищий смисл життя при безумовній повазі до свободи кожної особистості. *Гуманітаризм* – напрямок мислення і діяльності, орієнтований на всемірний розвиток, освоєння і використання гуманітарного знання в якості засобу гуманізації життя. Отож, гуманітаризм виступає таким собі засобом у здійсненні вищої мети – гуманізму.

Включення науки і освіти в систему суспільних інститутів, їх справжня соціалізація – є однією з ключових проблем гуманізації суспільного життя.

Гуманізація освіти в умовах інформаційного суспільства – проблема не лише регіональна, але й міжнародна. Її можливо вирішити в співробітництві науковців і діячів освіти всього світу, бо мета, яку вони переслідують в своїх пошуках розв'язання проблеми є глобальною і стосується кожного без виключення жителя нашої планети: збереження і збагачення загальнолюдських цінностей,

зокрема і спасіння людства, в цілому. «Доброта повинна стати дійсною силою історії і проголосити початок віку гуманності. Лише перемога гуманістичного світосприйняття над антигуманізмом, – писав Альберт Швейцер, – дає нам можливість з надією дивитись в майбутнє» [цит. за: 10, с. 116].

Ще один аспект, який суттєвим чином впливає на процес гуманізації науки – це гуманізація політичної сфери життя суспільства. Ситуація тут є також непростою, бо реалізація програми гуманізації не лише науки, а й всього суспільства залежить від усвідомлення як влади, так і політичної сфери суспільства тих наслідків, які чекають на людство без ціннісних орієнтирів. До прикладу, В. Воронкова так визначає сутність гуманізму політики та основні його риси: «Гуманізм політики поєднує вчення про людину як визначальну мету і вищу цінність демократичного суспільства; уточнює принципи розуміння сутності людини і світу її буття... Його істотною рисою є відродження розуміння людини як вільної істоти, самореалізації її сутнісних сил, злитої зі світом природи» [9, с. 215].

Політика є найдинамічнішою сферою суспільного життя, яка має значний вплив на людину та всі сфери її життя і, разом з тим, найголовнішою сферою діяльності, від якої напряму залежить майбутнє людства. Саме політика здатна проникати в усі сфери життя суспільства і, в такій ситуації, донести гуманістичні принципи до широкого загалу. Потрібна лише стійка воля влади на поширення гуманізму. В цій ситуації допоможе ідея «соціального гуманізму». Як зазначає В. Воронкова: «Це людський вимір економіки і політики, екологічної етики, моралі, ненасильства; діалогу та толерантності як імперативу людських відносин, “позитивного екзистенціалізму”, “соціального прагматизму”, орієнтація на реальні проблеми і турботи людини» [9, с. 212].

Таким чином, процес гуманізації як науки зокрема, так і всього суспільства взагалі, є складним, але необхідним в подоланні кризи нівелювання ціннісних орієнтирів та настанов. Процес гуманізації В. Воронкова визначає в необхідності «подолання антагоністичних форм відчуження людини; поступового визнання людської особистості людини основним багатством суспільства» [9, с. 220]. До цього можна лише додати, що в основі всіх процесів суспільства повинна бути турбота про благо людини і її майбутнє. Тож включення науки в систему суспільних інститутів, її справжня соціалізація – є одна з ключових проблем гуманізації науки, задля блага не лише теперішніх поколінь, а й майбутніх. Ще в 1922 році В.І. Вернадський, відчуваючи першу велику загрозу використання атомної

енергії і відповідальності вченого в цій ситуації писав: «Чи зможе людина скористатися цією силою, направити її на добро, а не на самознищення? Чи доросла вона до вміння використовувати ту силу, яку неминуче повинна дати їй наука? Вчені не повинні закривати очі на можливі наслідки їх наукової праці, наукового прогресу. Вони повинні відчувати себе відповідальними за всі наслідки їх відкриттів. Вони повинні пов'язувати свою роботу з кращою організацією всього людства» [11, с. 8].

Хочеться сподіватися, що людство «доросло» хоча б до вміння усвідомлювати, оцінювати та впливати на стрімкий процес розвитку наукових технологій, де людині відводиться надто мало місця.

Список використаних джерел:

1). *Торнхіл Дж.* «Четверта промислова революція» Клауса Шваба [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/46560> (дата звернення 06. 11.2017). – Назва з екрана.

2). *Али-Заде А.А., Фишер М.* Наука, технологии, общество // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 8. Науковедение. – 2007. – № 1. – С. 80-82.

3). *Нейсбит Дж., Нейсбит Н., Филипс Д.* Высокая технология, глубокая гуманность: Технология и наши поиски смысла. – М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 381 с.

4). *Сергеев В.К.* Гуманизация науки: новые философские основания. – 2010.

5). *Етичний кодекс ученого України.* [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php>. – (дата звернення 05.11.2017).

6). *Фромм Э.* По ту сторону порабоощающих нас иллюзий. Дзэн-буддизм и психоанализ. Сборник / Пер. Т. Панфилова. – 2010.

7). *Карпова Ю.А.* Введение в социологию инноватики: Учебное пособие. – М., 2004. – 185 с.

8). *Печчеи А.* Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1980.

9). *Воронкова В.* Гуманізація освіти, науки, політики, влади, суспільства // Філософія освіти: науковий часопис. – 2008. № 1-2(7) / Ін-т вищої освіти АПН України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Укр. академія політ. наук. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 204-220.

10). *Мишаткина Г.В., Яскевич Я.С.* Этика. – Минск: «Вышэйшая школа». – 2017. – 132 с.

11). *Вернадский В.И.* Труды по геохимии. – М.: Наука, 1994.